प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरुले कक्षा छाड्ने कारणहरु

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत शैक्षिक योजना
तथा व्यवस्थापन विभागको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको शैक्षिक योजना
तथा व्यवस्थापन मूल विषयको आंशिक आवश्यकता
पूरा गर्ने प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

<u>सोधकर्ता</u>
अर्जुनकुमार राजवंशी
त्रि.वि. दर्ता नं. : ३७४७४/९३
परीक्षा रोल नं. : २१४०००३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
इन्द्रपुर, मोरङ
२०६७, आश्विन

सोध सार

प्रस्तुत शोधपत्र प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरुले कक्षा छाड्ने कारणहरुर शीर्षकमा मूख्य उद्देश्य कक्षा छाड्ने बालबालिकाहरुको स्थिति पत्ता लगाउने, बालबालिकाले कक्षा छाड्ने कारणको विश्लेषण गर्ने र कक्षा छाड्ने दर घटाउने उपाय सुझाउने राखी अध्ययन गरिएको हो ।

यो शोधकार्य ३९ वटा विद्यालयलाई जनसंख्या मानी १० वटा विद्यालयलाई नमूना छनोट गरी अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ । अध्ययनका लागि शोधकर्ता स्वयम् उपस्थित भएर कक्षा छाडेको बालबालिकाको अभिभावक, कक्षा छाडेका बालबालिका, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष एवम् शिक्षक अभिभावक संघका अध्यक्षसाग समेत प्रश्नावली, अन्तवार्ता, प्रश्नोत्तर, छलफल आदिको माध्यमबाट यो अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ ।

अध्ययनलाई सरल ढ्गले सम्पन्न गर्न विभिन्न प्रविधि र साधानहरुमा प्राथमिक स्रोतबाट उत्तरदातालाई प्रश्नावली भराउने, अन्तर्वार्ता लिने, छलफल आदिबाट तथ्याङ्करु संकलन गरियो भने केही द्वितीय तथ्याङ्कहरु विभिन्न लेख, रचना, पत्रपत्रिका बुलेटीन, स्मारिका, पुस्तक एवम् सम्बन्धित विद्यालयका विद्यार्थी अभिलेख आदिबाट संकलन गरियो ।

यस अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यहरुको आधारमा बालबालिकाहरुले कक्षा छाड्नमा गरिबी, छात्रवृत्ति नियमित नपाउनु, विद्यालयको कक्षा सञ्चालन समयमा बालबालिकाहरु आय आर्जनको काममा जानु, चेतनाको कमी, सामाजिक कुसंस्कार, खेतीपाती लगायत घरको काममा सहयोग गर्नु, घरमा साना–साना भाइ बहिनीहरुको हेरचाह गरेर बस्नु, विद्यालयको भौतिक व्यवस्थापनमा कमी कमजोरी रहनु, विद्यालयको पठनपाठन प्रभावकारी हुन नसकेको शिक्षकहरुको विद्यार्थी प्रति राम्रो, मायालु व्यवहार नरहेको लगायत समग्ररुपमा विद्यालय र घरको वातावरण बालबालिकाको पठनपाठनको लागि अनुकूल नभएको आदि कमी कमजोरी रहेको पाइयो ।

यस अध्ययनबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा बालबालिकाको कक्षा बाल मैत्री हुनु पर्ने शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकलाई तालिमको व्यवस्था हुनु पर्ने, गरिबी उन्मूलन कार्यक्रम सेवा क्षेत्र भित्र सञ्चालन गर्नु पर्ने, छात्रवृत्ति वितरण लक्षित समूहमा नियमित गर्नुपर्ने, विद्यालयको भौतिक सुधार गर्नुपर्ने, सरोकारवालाहरुलाई सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सुझावहरु बालबालिकाहरुले तह पूरा नगर्दै कक्षा छाड्नबाट रोक्न, यस समस्याको न्यूनिकरण गर्ने, रणनीति अपनाउन र समाधान गर्ने प्रधानाध्यापक, शिक्षक, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, क्षेत्रिय शिक्षा निर्देशनालय, शिक्षा विभाग, शिक्षा मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग आदि नीति निर्माण गर्ने तह देखि कार्यान्वयन गर्ने निकाय स्थानीय निकाय सम्मका लागि आवश्यक सुझावहरु गरिएको छ ।

सिफारीस पत्र ष्
स्वीकृति पत्र ष्ष्
कृतज्ञता ष्ष्ष्
शोधसार ष्ख

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि १
१.२. समस्याको कथन ३
१.३ अध्ययनको औचित्य ४
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरु ४
१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु ४
१.६ अध्ययनका परिसीमाहरु ५
१.७ सम्बन्धित शव्दावलीहरुको परिभाषा ५

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक खाका

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन ७
२.२ शैद्धान्तिक खाका १०
२.३ शैक्षिक उपादेयता १२

परिच्छेद तीन : अनुसन्धान पद्धति

३.१ अनुसन्धान ढाचा : १३
३.२ नमूना छनोटका आधारहरु १३
३.३ तथ्याङ्क संकलन प्रकृया १३
३.३.१ जनसंख्या १३
३.३.२ नमूनाको आकार १३
३.३.३ नमूना छनोट विधि १४
३.३ अनुसन्धानात्मक साधनहरु १४
३.४ तथ्याङ्कका श्रोतहरु १४

३.४.१ प्राथमिक श्रोत १४
३.४.२ द्वितीय श्रोत १५
३.५ तथ्याङ्क प्रस्तुतिकरण र विश्लेषण १५

परिच्छेद चार, तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या

४.१ मोरङ जिल्लाको कक्षा छाड्ने बालबालिकाको स्थिति १६
४.२ अध्ययन छनोटमा परेका विद्यालयका कक्षा छाड्ने बालबालिकाको स्थिति १८
४.३ कक्षा छाड्ने बालबालिकाको स्थिति २१
४.४ बालबालिकाले बीचैमा कक्षा छाड्ने कारणहरु २८
४.५ बालबालिकाले कक्षा छाड्ने दर घटाउने उपायहरु ३६

परिच्छेद पाँच : प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझाव

५.१ प्राप्ति ४१
५.२ निष्कर्ष ४३
५.३ सुझावहरु ४४
सन्दर्भ ग्रन्थ
अनुसूची

तालिका सूची

पृष्ठ संख्या

१. भर्ना, परीक्षामा सम्मिलित र कक्षा छाड्ने बालबालिका संख्या २०६४ १६

२. भर्ना, परीक्षामा सम्मिलित र कक्षा छाड्ने बालबालिका संख्या २०६५ १७

३. कक्षा छाड्ने बालबालिकाको कक्षागत विवरण २०६४ १८

४. कक्षा छाड्ने बालबालिकाको कक्षागत विवरण २०६५ १९

५. अध्ययन छनोटमा परेका विद्यालय भर्ना र कक्षा छाड्ने बालबालिका संख्या २०

६. अभिभावकको धारणा अनुसार बालबालिकाले कक्षा छाडेको अवस्था २१

७. कक्षा छाड्ने बालबालिकाको संख्या २१

८. बालबालिकाले छाडेको कक्षा विवरण २२

९. कक्षा छाड्ने बालबालिकाको अवस्था २३

१०. वालवालिकाको धारणा अनुसार बालबालिकाले कक्षा छाडेको स्थिति २४

११. वालवालिकाको धारणा अनुसार कक्षा छाड्ने बालबालिकाको अवस्था २४

१२. कक्षा छाडेको बालबालिकाको अनुभव २५

१३. वि.व्य.स. तथा शि.अ.स. को धारणा अनुसार कक्षा छाड्ने बालबालिकाको स्थिति २५

१४. वि.व्य.स. तथा शि.अ.स. को धारणा अनुसार कक्षा छाड्ने बालबालिकाको विवरण २६

१५. प्र. अ. तथा शिक्षकको धारणा अनुसार बालबालिकाको कक्षा छाड्ने स्थिति २७

१६. प्र. अ. तथा शिक्षकको धारणा अनुसार कक्षा छाडी बसेका बालबालिकाको अवस्था २७

१७. अभिभावकको धारणा अनुसार बालबालिकाको कक्षा छाड्ने कारण २८

१८. वालवालिकाको धारणा अनुसार बालबालिकाले कक्षा छाड्नु परेको कारण २९

१९. कक्षा छाडेको बालबालिकालाई पुनः पढ्न मन नपर्ने कारण २९

२०. विद्यार्थीसाग शिक्षकको व्यवहार ३०

२१. वि.व्य.स. तथा शि.अ.स. को धारणा अनुसार बालबालिकाले कक्षा छाड्ने कारण ३१
२२. अध्यक्षको धारणा अनुसार बालबालिकाहरु पुनः विद्यालय जान नचाहेको कारण ३२
२३. प्र. अ. तथा शिक्षकको धारणा अनुसार बालबालिकाले कक्षा छाड्ने कारण ३३
२४. प्रभावकारी शिक्षणका लागि शिक्षकको अभिभारा ३४
२५. प्र. अ. तथा शिक्षकको धारणा अनुसार बालबालिकाले पुनः अध्ययन गर्न नचाहने कारण ३५
२६. अभिभावकको धारणा अनुसार कक्षा छाडेको बालबालिकालाई विद्यालय फर्काउने उपाय ३६
२७. बालबालिका विद्यालय पठाउन अभिभावकको पहल ३७
२८. अध्यक्ष को धारणा अनुसार बालबालिकाको कक्षा छाड्ने अवस्थालाई रोक्ने उपाय ३७
२९. अध्यक्ष को धारणा अनुसार कक्षा छाडेका बालबालिकालाई विद्यालय फर्काउने उपाय ३८
३०. बीचैमा कक्षा छाड्ने समस्याको समाधान ३९
३१. शिक्षकको धारणा अनुसार बालबालिकाको कक्षा छाड्ने प्रवृतिलाई रोक्ने उपाय ३९